

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (105)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (105)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 81'373.612.2:821.161.2-1
DOI 10.35433/philology.2 (105).2025.272-280

АНТОНІМИ ЯК ОСНОВНІ МАРКЕРИ КОНТРАСТУ

Л. П. Юлдашева*

Статтю присвячено комплексному аналізу антонімії у сучасному поетичному дискурсі. Антонімію кваліфіковано як ключовий механізм створення контрасту, який відображає глибинні закономірності людського мислення та художньої репрезентації світу. Доведено, що антонімії пари не тільки виконують роль мовних маркерів протилежності, а й слугують ментальними координатами, завдяки яким людина структурує інформацію, осмислює явища дійсності та формує систему цінностей. Мета дослідження – комплексний аналіз лексичних опозицій як форми художнього відображення об'єктивного світу в сучасній українській поезії.

У роботі здійснено аналіз різних типів антонімії: узуальної, контекстуальної, спільнокореневої, оказіональної, симетричної та асиметричної. Сфокусовано увагу на тому, що антонімія у поетичному дискурсі не обмежена функцією логічного протиставлення, а виявляє себе як засіб увиразнення внутрішніх психологічних станів, відображення моральних дилем, посилення експресивності та афористичності висловлень. З'ясовано, що антонімії сприяють створенню багатошарової образності, акцентують діалектичну природу художнього світу та формують у реципієнта когнітивні сценарії.

Особливу увагу приділено контекстуальним антонімам, які формуються безпосередньо в тексті та не мають фіксованих протилежних значень у словнику. Такі опозиції реалізовані лише в межах художнього тла твору й слугують ефективним засобом руйнування стереотипних протиставлень і створення нових смислових парадигм. Наголошено, що антонімія стає потужним інструментом художнього моделювання світу; вона дає змогу авторам розкрити складності й суперечності реальності, загострити соціальні та моральні проблеми, окреслити внутрішні протиріччя людини.

Проаналізовано прагматичні особливості антонімії, її здатність впливати на читача, формувати переконливі смисли та підкреслювати полярність оцінок. Отримані результати розширюють розуміння поетичного дискурсу й відкривають перспективи для подальших міждисциплінарних студій на стику лінгвістики, когнітивістики та культурології.

Ключові слова: антонімія, поетичний дискурс, контраст, когнітивні стратегії, лексичні опозиції, узуальні антоніми, контекстуальні антоніми.

* кандидат філологічних наук,
докторант кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);
e-mail: lalimduyl@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6561-8827

ANTONYMS AS MAIN MARKERS OF CONTRAST

Yuldasheva L. P.

The article is devoted to a comprehensive analysis of antonymic oppositions in contemporary poetic discourse. Antonymy is qualified as a key mechanism for creating contrast, which reflects the deep patterns of human thinking and artistic representation of the world. It has been proven that antonymic pairs not only serve as linguistic markers of opposition but also function as mental coordinates through which a person structures information, interprets phenomena of reality, and shapes a system of values. The aim of this study is to conduct a comprehensive analysis of lexical oppositions as a form of artistic reflection of the objective world in contemporary Ukrainian poetry.

The study analyzes different types of antonymy: standard (usual), contextual, cognate (derivational), occasional, symmetrical, and asymmetrical. It focuses on the fact that antonymy in poetic discourse is not limited to the function of logical opposition but also manifests as a means of highlighting inner psychological states, reflecting moral dilemmas, enhancing expressiveness, and creating aphoristic resonance. It is clarified that antonymic constructions contribute to the creation of multilayered imagery, emphasize the dialectical nature of the artistic world, and form cognitive scenarios in the reader's mind that stimulate reflection and emotional involvement.

Special attention is paid to contextual antonyms, which are formed directly in the text and do not have fixed opposite meanings in dictionaries. These oppositions are realized only within the artistic fabric of the work and serve as an effective means of breaking stereotypical dichotomies and creating new semantic paradigms. It is emphasized that antonymy acts as a powerful tool for artistic modeling of the world; it allows authors to reveal the multidimensionality of reality, highlight social and moral issues, and outline the inner contradictions of the human being.

The pragmatic features of antonymy are analyzed, as well as its ability to influence the reader, shape convincing meanings, and emphasize the polarity of evaluations. The obtained results expand the understanding of poetic discourse and open perspectives for further interdisciplinary studies at the intersection of linguistics, cognitive science, and cultural studies.

Keywords: *antonymy, poetic discourse, contrast, cognitive strategies, lexical oppositions, standard antonyms, contextual antonyms.*

Постановка наукової проблеми.

Антонімія є однією з найяскравіших форм реалізації контрасту в мовній системі, адже вона безпосередньо ґрунтована на опозиції значень та відображає фундаментальний принцип двочленності людського мислення. Зокрема, завдяки антонімії парам мовна свідомість чітко структурує дійсність за принципом протиставлення ознак, предметів, явищ, станів. Це уможливає диференціацію зовнішнього світу, побудову складних когнітивних схем і категорій.

З погляду семантики, антоніми є лексичними одиницями, значення яких взаємно виключають одне одного в межах певної парадигми. Такий тип опозиції є однією з найстабільніших і найбільш помітних у лексичній системі будь-якої мови. Семантична опозиція, закладена в антонімах, створює контрастну напругу, яку використовують для фокусування на

полярних характеристик предметів чи явищ. Наприклад, протиставлення *життя – смерть, добро – зло* є не лише лексичними, а й концептуальними маркерами, що формують світоглядні та культурні моделі.

Антонімія в контексті контрасту має подвійний характер. З одного боку, вона функціонує як мовний засіб, який забезпечує чітке вираження протилежних значень. З іншого боку, антонімія відображає глибинні когнітивні процеси, пов'язані зі сприйняттям і концептуалізацією дійсності. Когнітивна лінгвістика кваліфікує антонімії пари як ментальні прототипи, які завдяки механізму контрасту дають змогу людині класифікувати явища світу, формувати категорії та продукувати нові знання. У межах когнітивної лінгвістики акцентована роль антонімії у формуванні концептуальних метафор і сценаріїв, що структурують досвід людини.

Психолінгвістичний підхід фокусовано на особливостях сприйняття антонімів, зокрема на швидкості їхнього розпізнавання, здатності активувати асоціативні поля, викликати емоційні реакції. Антоніми сприймають значно швидше, ніж синоніми чи інші лексичні групи, оскільки протилежні значення автоматично формують у свідомості чітку структуру контрасту. Це свідчить про високу когнітивну цінність антонімії як інструмента організації мовної й мисленнєвої діяльності.

Функційно-стилістичний підхід полягає у кваліфікації антонімів як засобу посилення експресивності тексту, підкреслення художніх протиріч, створення ритмічних і композиційних ефектів. У художній мові антонімія виконує функцію смислового катализатора, завдяки якому посилюється емоційний вплив на реципієнта.

Дескриптивний підхід натомість орієнтований на систематизацію та опис формальних ознак антонімів: їхньої морфологічної структури, сполучуваності, частотності в текстах різних жанрів. Цей підхід дає змогу виявити закономірності використання антонімії пар, простежити їхню динаміку в різних мовних регістрах і типах дискурсу.

Отже, розмаїття поглядів на антонімію свідчить про комплексність цього явища, його багатофункційність та універсальність. Кожен із зазначених підходів доповнює загальне розуміння антонімії як лінгвістичної, когнітивної й естетичної категорії, що відіграє ключову роль у формуванні поетичного контрасту й концептуалізації літературного сіту.

У художньому мовленні антонімія стає ефективним інструментом створення семантичної напруги й естетичного ефекту. Завдяки використанню антонімії значень автори можуть увиразнити конфліктність, підкреслити драматизм або висвітлити діалектику образів.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Упродовж останніх десятиріч проблема типології бінарних опозицій привертала значну увагу лінгвістів, що зумовлено універсальністю цього феномену, його семантичною багатовимірністю та функційним навантаженням у мовленні. Дослідження мовних контрастів має глибокі традиції. Зокрема, питання онтологічної природи бінарних концептів висвітлено в працях С. Щербини та Н. Гоци [10]; проблематику типології опозицій аналізували К. Близнюк [1], А. Пац [3], О. Тараненко [7]; антоніміїно-синоніміїні парадигми й оксиморонні конструкції вивчали Н. Бобух [2] та О. Чорна [8]; антонімію в межах речення дослідив М. Степаненко [5], а морфологічні аспекти антонімії – Н. Векун [1]. Проте, попри значний досвід досліджень у цій царині, у сучасній науковій парадигмі все ще недостатньо висвітлене питання про роль антонімів як основних маркерів контрасту в сучасній ліриці. Отже, існує об'єктивна потреба в системному аналізі антонімії в сучасному поетичному дискурсі, що сприятиме досягненню специфіки художнього мислення, окресленню когнітивно-емоційні механізмів сприйняття поезії реципієнтом.

Мета дослідження полягає в аналізі лексичних опозицій як форми художнього відображення об'єктивного світу в літературному доробку сучасних поетів. Специфікою теми зумовлений комплексний підхід до вибору методів дослідження, серед яких *метод лінгвістичного опису мовних фактів* – для інвентаризації та систематизації протиставлень з огляду на їхню семантику та граматичну специфіку; *інтерпретаційний метод* – для з'ясування інтенцій авторів; *метод компонентного аналізу* – для окреслення семантичних особливостей антонімів; *метод структурно-граматичного аналізу* – для виокремлення морфологічних розрядів антонімії пар.

Джерелом фактичного матеріалу слугує авторська картотека, яка

нараховує 205 фіксацій. Для аналізу специфіки функціонування лексичних опозицій в умовах нової художньої реальності дібрано матеріал із поетичних творів В. Амеліної, П. Вишебаби, С. Жадана, Ю. Іздрика, О. Ірванця, А. Костенко, М. Савки, О. Слоньовської та інших митців.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Антонімія є одним із найпотужніших лінгвостилістичних ресурсів, який виконує не лише номінативну чи логічну функцію, а й стає засобом глибинного смислового, образного та емоційного структурування тексту. Особливо вагомо антоніміїні пари реалізовані в поетичній мові, де контраст слугує засобом драматизації, підсилення експресії, створення багатопланової художньої образності.

У художньому дискурсі активно використовують антоніми для поглиблення образності, створення напруження, посилення експресивності тексту. Контрастні пари стають своєрідними маркерами смислових вузлів, навколо яких вибудовується емоційна та ідейна структура твору. Наприклад, у поетичному фрагменті О. Стоміної *Несу війну на плечах, мов броню, / Жую про неї **правду і брехню*** використана узуальна антонімія пара *правда – брехня*, ці слова мають чітко зафіксовані, протилежні за значенням семантичні поля в загальнонаціональній мовній свідомості. У тексті використання антонімів виконує кілька важливих функцій. Насамперед це увиразнює основну тему – війну як багатогранне, суперечливе явище, у якому одночасно співіснують істина й обман. Окрім того, вони слугують також для відтворення психологічної атмосфери – стану постійної напруги, сумніву, етичної роздвоєності. Узуальні антоніми підкреслюють нездоланну розщепленість сучасного світу, де істина й обман невід’ємно переплетені [10].

В уривку А. Кибалки *Схрестилися стежини **радості** та **смутку*** ключовим художнім прийомом є використання антоніміїної пари *радість – смуток*. Метафоричний образ *стежин*, які *схрестилися*, підсилює ідею непередбачуваності життєвого шляху: радість і смуток не існують окремо, вони переплітаються, створюючи складний вузол людських почуттів і виборів. Антонімія у вірші А. Кибалки не лише організує художній простір рядка, а й виконує глибинну смислотворчу функцію, формуючи складну картину людського буття з використанням контрастних полюсів емоційного досвіду.

Особливої уваги заслуговує явище контекстуальної антонімії, коли протиставлення не є формально закріпленим у словниковій системі, а виникає завдяки інтерпретації в конкретному тексті. Такий контраст утворено із залученням широкого контексту, алюзій, культурних конотацій. У поетичному світі, створеному С. Жаданом: *Немає жодних **невірних** і жодних **святих**, / немає жодних **відмічених** і жодних **простих**, / жодних **партнерів**, жодних, синок, **ворогів** – / є лише наше сонце, вмерзле поміж снігів* – антонімія постає не просто як традиційний прийом протиставлення, а як потужний інструмент деконструкції ілюзорних уявлень про дійсність. Поет свідомо використовує антоніміїні пари, аби виявити й водночас спростувати стереотипні опозиції, якими людина зазвичай спрощує складність світу. За допомогою утворених бінарних опозицій: *невірні – святі, відмічені – прості, партнери – вороги* – автор системно заперечує саму їхню можливість існування як сталих категорій. Узуальні антоніми, зафіксовані в мові, утворюють такі пари: *святий – грішний, невірний – вірний, простий – складний, партнер – опонент або ворог*. Утім, у цьому тексті С. Жадан відходить від використання усталених антоніміїних відповідників. Він свідомо руйнує їхню традиційну завершеність, пропонуючи власні

контекстуальні пари, у яких протиставлення не завжди побудоване на чітко закріплених у мові опозиціях, а формується в межах художньої концепції автора. Привертає увагу фінальний образ *сонця, вмерзлого поміж снігів*. Тут натрапляємо не на буквальну антонімію, адже *сонце* і *сніг* у прямому лексичному значенні не є протилежними за семантикою словами. Водночас у пропонованому уривку вони набувають ознак контекстуальних антонімів: *сонце* символізує тепло, світло, життя, тоді як *сніг* – холод, завмерлість, смерть. Саме ця взаємодія створює прихований контраст, який існує тільки в межах художнього тексту. Отже, поет створює нову смислову парадигму, де антонімія стає гнучким засобом авторського конструювання змістів, що дає змогу формувати багаторівневі художні світи.

Загалом у сучасній українській поезії антоніміїні пари слугують не просто для формального протиставлення значень, а стають засобом когнітивної й естетичної організації тексту. Вони уможливають створення ефекту смислової багатогранності, відтворення внутрішніх конфліктів або напружень, поглиблення психологізму образів. Для читача ж антонімія виконує роль когнітивного тригера, що стимулює рефлексію, формує афективний відгук і сприяє кращому запам'ятовуванню поетичної фрази.

Антонімійна пара є виявом екіполентних опозицій. Для досягнення певного смислового й естетичного ефекту в нинішніх умовах митці часто вдаються до контрастивного зображення подій, зокрема, нині особливого поширення набуває вербальна маніфестація опозицій *війна – мир, життя – смерть, свій – чужий, любов – ненависть* тощо. Елементи лексичних опозицій виражають темпоральні, локативні, оцінні, емоційні характеристики, конкретні предмети й абстрактні поняття.

Трапляються як різнокореневі [*Навіть **темрява** твоя складається / зі спресованого, загорнутого в чорне **світла*** (С. Жадан)], так і спільнокореневі бінарні опозиції. Уживання заперечної частки **не** перед одним із компонентів посилює експресивність вислову й фокусує увагу на конкретному повторюваному елементі: *Звісно, всіх **винних** чекає гідна розплата. / І **невинних** вона, до речі, теж чекає потому* (С. Жадан). Використання компонентів із запереченням актуалізує відсутність конкретної ознаки чи дії в описаному явищі: *а ще **не бачиш**, як постаріли ті, кого ти **бачив*** (С. Жадан).

Конструкції, що містять словотвірні антоніми, марковані формантом **не-**, увиразнюють імплікацію заперечення: *Бо з кожним життям навколо **недоля** і **доля** спільна, / Прислухайтесь – у полоні ворожому чутно співу* (П. Вишебаба). Аксіологічно

маркованим є лише конститuent опозиції **недоля** – "гірка, лиха доля; нещасливе, важке життя" [5: 5: 294], **доля** має нейтральну конотацію – "хід подій, збіг обставин, напрям життєвого шляху, що ніби не залежать від бажання, волі людини" [5: 2: 360].

Продуктивними в поетичному словнику сучасних українських поетів є найменування протилежних дій з оцінною конотацією **любити – не любити**: *хто отримає можливість **любити**. / Чи **не любити*** (С. Жадан); *Я вже й не тямлю: **любила** тебе – **не любила*** (О. Слоньовська). Уживання емотивних контрастних лексем дає змогу розкрити неоднозначність почуттів.

Автори тяжіють до використання гри зі словами і їхніми значеннями. Наприклад, О. Слоньовська експериментує на морфемному рівні задля створення ілюзії протилежності, приєднуючи префікси до однієї твірної основи: *Справжні витязі – **наші хлопці**, / **Безіменні** і **поіменні***. В основі мовної гри лежить формування іншої конотації лексеми за допомогою антонімії: *Ми – в **авангарді**. Ти ж – **ар'єргард*** (О. Слоньовська). Для

увиразнення контрасту також створено оксиморонні синтагми з використанням спільнокореневих антонімів: *Твоя планета здатна стати димом, / А **допустиме** – вже й **неприпустимим*** (О. Слоньовська).

У поетичному тексті можуть бути представлені неповнозначні протилежності, антонімії відношення яких виявляються тільки в контексті. Зокрема, це стосується й спільнокореневих корелятивів, де контраст увиразнений або за допомогою словотвірних формантів, які репрезентують різний ступінь вияву ознаки, або найближчого лексичного оточення (атрибутивів): *І перетворююся на **камінь** / Або на **крихтливий камінець*** (Є. Семенюк). Найчастіше такі слова вжито в переносному, образному значенні: *міцний, як камінь*.

Для сучасних поетичних текстів характерне використання ампліфікації. Нанизування антонімії пар дає змогу за допомогою часткових протиставлень створити цілісне контрастне зображення: *Якщо ти думав, що я **забув** – я **не забув**. / Якщо ти думав, що я **пробачив** – я **не пробачив*** (С. Жадан); *Маєш тепер **бачити** за тих, хто **не бачить**, / Маєш тепер **любити** за тих, хто **не любить*** (С. Жадан).

Грамаітичний рівень вираження опозиційних пар у поезії про війну найчастіше представлений симетричними парами іменників: *Кожна **ніч** була повільною, мов ріка. / Кожен **день** був очікуваним, як дарунок* (С. Жадан); *її потяг повільний зі сходу на захід країни / у якому **смерть життя** перевозить* (І. Ківа). Окрім того, трапляються прикметникові пари: *Переплутали уночі / **Біле з чорним, а чорне** – з **білим*** (О. Слоньовська); ***Велика** кава – і **маленький** вечір, / І срібний вигин неба крізь вікно* (О. Слоньовська). Симетричні антонімії відношення репрезентовані також дієслівними [Але ця весна – вона ж все одно своє **забере**. / І ще ця весна – вона також своє

віддасть все одно (К. Бабкіна)] та прислівниковими парами [Повертайся, будь ласка, живим. / Я прошу **не багато, й не мало** (Ю. Бощенко); *Моя армія **ніколи** не спить та **завжди** на варті* (В. Шевченко)]. Дієслівні опозиції можуть бути представлені префіксальними похідними **пожити** – **померти**: *Я не встиг **пожити** й мав **померти*** (Д. Гальченко), а також контрастивами **пожити** – **воскреснути**: *боже, скажи мені чесно – / страшно **вмирати** тому, хто невдовзі **воскресне?*** (Є. Жарікова). Дієслово **воскресати** перебуває в антонімії відношення з словом **вмирати** ("ставати мертвим"), адже **воскресати** – "ставати знову живим, повертатися до життя після смерті; оживати" [5: 1: 744].

Іноді опозиція постає не в межах однієї частини мови, а лише на рівні семантики лексем: *Коли під лопатку встромляли нам ніж, / Регочучи: **вмерла** Вкраїна! / Та ні, Україна – двожилина й **жива**, / А воїни – більш, ніж **живіші!*** (О. Слоньовська). Лексико-семантичне поле СМЕРТЬ представлено дієсловом **вмерла**, а ЖИТТЯ – прикметником **живий** (більш, ніж **живіший**). Загалом **живий** – **мертвий** є привативною опозицією, для якої не характерна наявність проміжних членів, натомість оказіональне використання елемента **живіший** вказує на вищу міру вияву ознаки.

Трапляються асиметричні антонімії пари, конституенти яких набувають протилежного значення лише в конкретному контексті: *як мені не переплутати / своє **попереднє** життя / із **цим*** (С. Рубнікович). Речення демонструє контекстуальну лінгвістичну опозицію. У семантиці лексем **усі** – **один** наявні частково протилежні характеристики, конституенти протиставлені за кількістю. В. Амеліна використовує їх як контрастиви: *Так наче щоразу ведуть на розстріл / **Усіх** / А цілять лише в **одного***.

Під час декодування прагматичної інформації варто зважати на те, що в

тексті з антонімами може підтримуватися конфліктність зображуваних подій: **Правий** берег, об який б'ється луна. / **Лівий** берег, з якого ніхто не відступив (С. Жадан); не обіцяє нічого / у перспективі **дальній** / а в перспективі **ближній** – / лише цей пісний паноптикум / якого я хріна вижив? (Ю. Іздрик); акцентовано на чергуванні протиставлених дій чи процесів: Як луна: то **є**, а то **нема** (О. Слоньовська); представлено виключення і несумісність: Як мені знайти самій себе? / Це як несумісність **"цоб"** й **"цабе"** (О. Слоньовська) або репрезентовано весь клас предметів чи явищ загалом, їхнє об'єднання: Ми будемо удвох мовчати. / **Хміліти** разом й **тверезіти** (Л. Костенко).

Найчастіше протиставлення різних компонентів лексичних значень трапляється в межах одного речення. Особливої експресивності набувають антоніми, які надають вислову афористичності: Хто не **тікає**, того не **доженуть** (Л. Костенко).

Афористичного звучання в поетичній мові набувають спільнокореневі одиниці, що актуалізують протилежні значення: Цього року у Неділю **Прощену** / Я, здається, **не усіх прощу!** (О. Ірванець). Мовна гра ґрунтована на протиставленні сенсів. В уривку О. Ірванця надзвичайно виразно реалізована художня стратегія мовної гри, побудованої на протиставленні значень та очікувань. Ключовий художній ефект досягнуто за допомогою навмисного пропущення одного з елементів антоніміїної пари – **прощати**. Формально цей елемент є надлишковим, оскільки його семантика вже закладена в контексті висловлення, адже словосполучення *Прощена неділя* у християнській традиції означає заклик до прощення, взаємного примирення та очищення. У цьому разі антоніміїність не є прямо реалізованою у формі повної пари *прощати* – *не прощати*, але протилежне значення чітко імпліковане завдяки контексту й

акценту на запереченні. Такий прийом увиразнює напруження між релігійною догмою всеохопного прощення та психологічною реальністю людини, яка не завжди готова або здатна пробачити тих, хто цього не заслуговує.

Широке використання антоніміїних пар у поетичних текстах увиразнює віршовану мову, відображає тенденцію до поєднання непокєднуваного, свідчить про загострене сприйняття дійсності.

Антонімія, як одна з найвиразніших мовних опозицій, має значний прагматичний потенціал. Її функціонування в мовленні виходить за межі суто семантичної протилежності й активно залучається для реалізації комунікативних намірів мовця, формування переконливої аргументації та створення риторичного впливу.

Отже, прагматичний аспект антонімії розкривається в багатовекторному впливі на адресата: вони не тільки конструюють смисловий контраст, а й формують емоційно-оцінні коди, впливають на соціокультурні інтерпретації та посилюють риторичну силу тексту.

Висновки й перспективи дослідження. Антонімія є однією з найважливіших семантичних і стилістичних категорій, яка відіграє ключову роль у формуванні контрасту в мовленні. Антоніміїні пари відображають універсальну здатність людського мислення структурувати дійсність за принципом протилежності, виконують важливі когнітивні, комунікативні та прагматичні функції.

Активно використовують антоніми в поетичних текстах для створення смислової напруги, акцентування ідейних протиставлень та розкриття внутрішніх психологічних станів ліричного героя. Уживаючи антоніміїні опозиції, митці фіксують полярні оцінки, загострюють соціальні та культурні проблеми, формують багатовимірний образний простір твору.

Низка антонімічних пар утворена за принципом єдності протилежностей: їхні елементи не протиставлені, а доповнюють один одного, формуючи єдине ціле. Цю функцію може виконувати єднальний сполучник *і*, уживаний у позиції між антонімами. Антонімія стає ефективним засобом аргументації, риторичного впливу та емоційної експресії, формуючи у свідомості реципієнта чіткі смислові межі та активізуючи критичне мислення. Водночас антонімії тісно пов'язані із соціокультурним контекстом і відображають глибинні національні, моральні й естетичні цінності.

Аналіз антонімії у творчості сучасних українських поетів засвідчив її здатність акцентувати діалектичну природу художньої реальності,

поглиблювати психологічні та соціокультурні виміри тексту. Бінарні опозиції забезпечують багатошаровість поетичного тексту, уможливають формування когнітивних сценаріїв у свідомості реципієнта. Отже, антонімія – складний культурно-семіотичний механізм, що сприяє багатогранному художньому відтворенню дійсності та формуванню індивідуального стилю автора.

Актуальне наразі питання когнітивних стратегій сприйняття антонімів реципієнтами різних вікових, соціальних і культурних груп, що відкриває можливості для міждисциплінарних досліджень на стику лінгвістики, психології та соціології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Векун Н. В. Антонімія якісних прикметників у сучасній українській мові: автореф. дис. докт. філол. наук: 10.02.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 21 с.
1. Близнюк К. Аналіз опозицій як метод дослідження лексичної семантики. *Граматичні студії*: збірник наукових праць. Вінниця: ДонНУ ім. В. Стуса, 2017. № 3. С. 70–74.
2. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові. Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007. 312 с.
3. Пац Л. І. Словесні семантичні опозиції в системі парадигматичних відношень. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2016. № 60. С. 209–212.
4. Словник української мови / за редакцією І. К. Білодіда. (Т. 1–11). Київ: Наукова думка, 1970–1980.
5. Степаненко М. І. Антоніміка речень із просторовими відношеннями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2006. № 2. С. 17–24.
6. Тараненко К. В. Прагматичний потенціал антонімії української мови. Дніпро: УМСФ, 2017. 152 с.
7. Тараненко О. О. Антоніми. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Антоніми>. 2021 (дата звернення: 12.06.2025).
8. Чорна О. Ю. Лексичні опозиції в поетичному словнику Сергія Жадана. *Український смисл*. 2017. № 2017. С. 77–88.
9. Шитик Л. В., Юдашева Л. П. Функційно-семантичний потенціал ахроматичних кольорів у сучасній українській поезії про війну. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць. Черкаси: видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2023. Вип. 34. С. 130–142.
10. Щербина С. М., Гоца Н. М. Онтологічна сутність бінарних концептів та основні підходи до їх вивчення у сучасній лінгвоконцептології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 3. С. 157–160.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vekun, N. V. (2006). Antonyimiia yakisnykh prykmetnykiv u suchasni ukrainskii movi [Antonymy of qualitative adjectives in modern Ukrainian]. Extended abstract of doctoral thesis. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 21 p. [in Ukrainian].
2. Blyzniuk, K. (2017). Analiz opozitsii yak metod doslidzhennia leksychnoi semantyky [Analysis of oppositions as a method of studying lexical semantics]. Hramatychni studii: zbirnyk naukovykh prats. Vinnytsia: Donetsk National University named after V. Stus. No. 3. Pp. 70–74. [in Ukrainian].
3. Bobukh, N. M. (2007). Antonyimy v ukrainskii poetychnii movi [Antonyms in Ukrainian poetic language]. Poltava: RVC PUSKU. 312 p. [in Ukrainian].
4. Pats, L. I. (2016). Slovesni semantychni opozitsii v systemi paradigmatychnykh vidnoshen [Verbal semantic oppositions in the system of paradigmatic relations]. Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". No. 60. Pp. 209–212. [in Ukrainian].
5. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] (Vols. 1–11). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
6. Stepanenko, M. I. (2006). Antonymika rechen iz prostorovymy vidnoshenniamy [Antonymy of sentences with spatial relations]. Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. No. 2. Pp. 17–24. [in Ukrainian].
7. Taranenko, K. V. (2017). Pragmatychnyi potentsial antonymii ukrainskoi movy [Pragmatic potential of antonymy in the Ukrainian language]. Dnipro: UMSF. 152 p. [in Ukrainian].
8. Taranenko, O.O. (2021). Antonimy [Antonyms]. Velyka ukrainska entsyklopediia. URL: <https://vue.gov.ua/Антонімі> (reference date: 12.06.2025). [in Ukrainian].
9. Chorna, O. Yu. (2017). Leksychni opozitsii v poetychnomu slovnyku Serhiia Zhadana [Lexical oppositions in the poetic lexicon of Serhii Zhadan]. Ukrainskyi smysl. No. 2017. Pp. 77–88. [in Ukrainian].
10. Shytyk, L. V., & Yuldasheva, L. P. (2023). Funktsiino-semantychnyi potentsial akhromatychnykh koloriv u suchasni ukrainskii poezii pro viinu [Functional-semantic potential of achromatic colors in contemporary Ukrainian poetry about war]. Movoznavchyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats. Cherkasy: FOP Gordienko Ye. I. Iss. 34. Pp. 130–142. [in Ukrainian].
11. Shcherbyna, S. M., Hotsa, N. M. (2014). Ontolohichna sutnist binarnykh kontseptiv ta osnovni pidkhody do yikh vyvchennia u suchasni linhvokontseptolohii [The ontological essence of binary concepts and main approaches to their study in modern linguoconceptology]. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. No. 3. Pp. 157–160. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 20.09.2025

Схвалено до друку: 28.11.2025